

ƏLİ BƏY AZƏRİ

BİZİ UMUDSUZ QOYMA

(həkiyə)

Gecənin bir ələmində qəfildən yuxudan ayıldı - zülmət qaranlıq idi. Yaxşı ki, göydə ulduzlar sayırşırdı, onların hənitisini canında hiss etdi, yoxsa gecənin bu gec vaxtı Umudun bağı partlayacaqdı. Qaranlığa allergiyası olan adamlar kimi havası çatmırdı, dərinə nəfəs alıb köks ötürdü.

Çarpayısının yanında döşəmənin üstünə qoyduğu cib telefonunu götürüb saata baxmaq, vaxtı müəyyənləşdirmək istədi. Nə fikirləşdisə, tez də fikrindən daşındı. "Ehh, indi vaxtın nə fərqi var?! Təxmini bilirəm ki, hələ gecədir, səhərin açılmasına çox var. Bir də tutaq ki, telefonda baxıb vaxtı müəyyənləşdirdim, saatın dörd, beş, ya altının yarısı olduğunu öyrəndim. Bəs sonra? Bunun nə mənası olacaq? Gedib dəhnə bağlamayacam ki, bostan suvaram. Yer belləməyəcəm ki, əkin ökəm. Ot biçmiyəcəm, naxır otarmıyacam... Mənimki... ele bu çarpayıda ki.., uzadıblar.., uzanmışam..."

Çarpayısı pərdəsiz pəncərənin qənşərindəydi deyə hər zaman çölə baxa bilirdi. İndi də gözlərini bir neçə dəfə döyəcləyib yenə də çölə baxdı, hava zülmət qaranlıq idi, səmada təkəmsəyrek sayrısan ulduzlar gözə deyirdi. Hələ sabahın açılmasına xeyli vaxt vardı.

Bu gecə yuxusunu yaman qarşdırmışdı Umud. Ömründə birçə dəfə - o izdihamlı ayrılıq günündə gördüyü komandirləri gəlib girmişdi yuxusuna. Adı necəydi onun, he, yadıma düşdü Cahangir, ele özüydü ki, vardı cahangir Cahangir Əliyev, polkovnik ulduzları ona necə də yaraşdı, əsl sərkər-

də kimi görənirdi.

Ümid bu gecə yuxuda görmüşdü ki, yamaqlardan, gediklərdən keçən bir yolla haradansa gəlir. Əlli-altmış qoynun-quzunun da qatıb qabağına. Beş dolu qucaq palıd qırması yüklənməsi boz eşşək də qabaqda qırğı kimi gedir. Umudun da əlində dəh-rə var. Onun özünə də maraqlıydı, niyə dəhrə? Niyə çomaq yox, silah yox, dəhrə? Eşşəyi yükləyən-dən sonra həmişə dəhrəni, baltanı, orağı yükün bir yerinə taxardı, əlində heç nə saxlamazdı, eləcə qollarını yelləyə-yelləyə eşşəyin arxasına düşüb gedərdi.

Belə fikirləşə-fikirləşə bir az getmişdi ki, birdən gözli qabaqda qırğı kimi gedən boz eşşəyə sa-taşdı. Eşşəyin yükü yaman öyilmişdi, az qalırdı ye-rə çatsın. Yük azca da əyilsəydi palıd qırma-larının ucu yolun üst badındakı yarığana ilişəcəkdı. Yarığ-na ilişən kimi yük eşşəyi aşıracaqdı. Yol deyəndə də adamın ağzı ağrıyır, səmtsiz bir çəhlim idi, sət yamacın döşü ilə gedib, gədiyin başına dolandı. Palıd qırma-ları yarığana ilişən kimi boz eşşək ele yük qarışıq yomalanıb gedib düşəcəkdı dəhrənin di-binə. Onda da ya qismət, ya sağ qala, ya şikəst ola. Yamacdakı kəsilmis ağacların çəkiliəri qamını yırt-masaydı, belindəki nize kimi palıd qırma-larından biri ilişib ya gözünü tökəcəkdı, ya da qarnını yırt-a-cadı. Şikəst eşşək də Umudun nəynə görəkdı...

Umud tez özünü yetirdi eşşəyə, axı eşşək bun-ları anlamırdı, yükü az qala yermən sürünsə də ge-dirdi. "Hoquqş..hoquqş" deyib eşşəyi dayandırdı.

Yükün öyən tərəfini qaldırdı ki, düzəlsin. Bu xeyli vaxt apardı, çünki örkən də boşalmışdı. Umud yavaş-yavaş örkənə də çəkib bərkətdi. Yük qarışıq örkənə çəkib bərkətmək asan iş deyildi, xeyli vaxt apardı. Başı yükü düzəltməyə necə qarşıdsa, bir də baxdı ki, heyvanlar gözəndən itib. Eşşəyi döyəcləyib yola düzəldi ki, gedib heyvanlara çatsınlar. Bir xeyli getmişdilər ki, gədiyin dolanbac aşırımında örkənün eşşəyin qarınının altından keçib belindəki palanı bərk saxlayan hissəsi qırıldı və yük palanqarışıq belindən sürüşüb quyruğunun üstündən yerə düşdü. Yükün altından çıxan eşşək ilan ağzından qurtarıb gölə tullanan qurbağa kimi götürüldü, qaçdı və bir anın içində dağın arxasına keçib görünməz oldu. Umud baxdı ki, əlindəki dəhrə də yoxa çıxıb. Heyvanların itməsi, eşşəyin yükü salıb qaçması, bu yandan da dəhrənin itməsi Umudu bərk üzdü. Məyus-məyus əyilib aşağılara baxdı ki, görsün heyvanlar su içmək üçün dərəyə tökülməyiblər.

Dərənin qırağında qamışdan bir çavıstan vardı. Qapısının ağzında yekpəpər pəhləvana oxşar biri oturub çay içirdi. Umud baxan kimi onu tanıdı - Haramı döyüşləri zamanı briqadaya komandirlik etmiş Cahangir idi. O da Umudu tanıyırdı, əli ilə işarə elədi ki, düş göl aşağı. Tay demədi, gəl çay iç. Umud kimi ydi ki, onun yanında, adı bir döyüşçü. Umud kimi döyüşçülərdən polkovnikin təcəbiyyədə minlərlə idi.

O vaxtlar olduğu kimi qaça-qaça gəldi komandirinin çağırışına. Nəşə demək istəsə də səsi çıxmadı. Polkovnik də heç nə demədi, eləcə əli ilə oturmaq işarəsi verdi. Umud dəyirmi masanın etrafına qoyulmuş kütüklərdən birinin üstündə oturdu. Polkovnik nələkdəki çayını içib qurtardı. Nazik stəkanın yarısından olan qıpqırmızı çayı da nələkiyə tökdü, qurtuqurtu onu da çəkdi başına.

-Kim nə deyir-desin, nələkiyə çaya dad verir. - dedi.

Sonra çəkmələrini geyib ağır-ağır ayağa qalxdı. Umuda dedi ki, dur gedək.

Umud durub polkovnikin arxasına getmək istəyəndə baxdı ki, ayaqyalındı. Bunu polkovnik də gördü. Polkovnik geri dönen kimi elə bil Umudun dili açıldı.

-Axı mən ayaqyalınam. - Yavaşca pıçıldadı. - Geyməyə ayaqqaqabım yoxdur.

Polkovnik güllümsündü. Astadan, bir az da xışiltılı səslə dedi ki, ayaqqabılar neyirnsən, uzağa getmirik, qapıdakı çəkələklərdən birini keçirt aya-

ğna, tez gedək, gələk. Umud kötüyün üstündən yavaşca durub qamış çavıstanın keçə qapısına yaxınlaşmaq istəyirdi ki, ayağında koskin ağır hiss etdi; ya ayağına tikan batmışdı, ya da cütü çalmışdı, əqrəb də ola bilirdi. Hər noydisə bərk ağrıtdı, elə bu ağrının təsirindən də Umud yuxudan ayıdı.

Yuxunun təsiri Umudu öz ağuşuna almışdı, təsirdən çıxma bilmirdi. Bir vaxtlar kitablardan oxuduğu yuxuyozmaları xatırlayıb çözməyə çalışırdı, bacarmırdı. Yalnız yaddaşında ilişib qalan xoş xatirələr birca-birçə gözündə canlanırdı.

...Biləsuvar gömrük-keçid məntəqəsində həmişəki kimi ydi, yene də basabasdı, yene də sıxılıqdı.

Umudu qarşılaşmağa gələnlər həyəncanla gələ-yirdilər. Qrupa mayor Orduxanov rəhbərlik edirdi. İki maşınla gəlmişdilər; qərargah reisinin "Niva"sını o qədərdə yumuşudular ki, ağappaq gəlin maşınına bənzəyirdi, tünd yaşıl rəngli Herbi-Tibbi Yardım maşını da elə bil zavoddan indicə getirilmişdi.

Gələnlər arasında İsgəndər adlı xüsusi şöbənin zabiti də vardı, nədənsə mayor Orduxanovun yanını kəsdirib durmuşdu, bir addım da kənara çəkilmirdi. Həkim maşınında sürücü, Rövsən həkim və tibb bacısı Yulyadan başqa daha iki əsgər - tibb təlimatçısı və sanitər da vardı.

Bir-iki siqaret çəkib gəzişmişdilər ki, keçid başladı. Baxdılar ki, tumanı uzun, saqqalı, orta yaşlı bir iranlı kolyaskanı itələyən-itələyən gətirir, Umud da bəy balası kimi oturub kolyaskanın içində.

Lap uşaq kimi sevindilər. Necə sevinməyeydilər?! Odun-alovun içindən birgə çıxmış döyüşçü yoldaşları indi də qonşu ölkədən müalicədən sapsağlam qayırdı. Göndərən Rövsən həkimin ümidi üzülüşdü. Burada xəstəxanalarda gecikdirilmişdi deyə çıçı qanqreana olmuşdu. Düzən aşağısının kəsilməyi bir yana, özünün sağ qalacağına ümid çox az idi. O qədərdə qan itirmişdi ki, yaşaması şübhəliydə. İndi budur sapsağlam öz ölkəsinə qayırdı.

Mayor Orduxanov sevindirir... Umudun yaşamasına sevindirir... Nə qədərdə olsada kolyaska ilə qayıtmasına sevindirir... Umud tankdan sonra piyada qalmamışdı. O, yaxşı bilirdi ki, ölkədə kolyaska problemi var. Belə tezliklə Umuda kolyaska ala bilməyəcəklər. Sənədləri nazirliyə göndərilib, çək-çevirdən sonra ona əlillik qrupu təyin edələr, növbəyə yazıb kolyaska verələr, bu uzun bir mərkə olacaqdı. Nə yaxşı ki, qonşu qardaş ölkədə

bunu başa düşüblər. Umud kimi əlləri vətənləri-nə kolyaska ilə qaytarırlar.

Nəhayət, gəlib çatdılar. Görüşmək üçün birinci mayor Orduxanov özünü toplayıb onlara tərəf addımladı. "İlahi, Umud nə günə düşmüşdü! O qarayanız dolubədonli gəncdən əsər-ələmət görünmürdü. İnsan nə tez dəyişirmiş... Ağappaq olmuşdu, azca sarısa vardı. Eybi yoxdur, beş-on gün qulduğunda dururlar, yene də gümrahlaşar, Haramının tərtəmiz vətən havası..." Teskinlik tapıb yaxınlaşdı. Umud da komandiri ilə görüşmək üçün uçunurdu, az qalırdı kolyaskadan düşüb ona tərəf yüyürsün, dizlər üstə lap uşaq kimi iməklənsin...

Mayor Orduxanov addımını yeyinləyib özünü onlara yetirdi və əyilib Umudun boynunu qucaqladı. Sonra da o biriləri növbə ilə Umudun boynuna sarılıb görüşdülər.

Axırda Yulya utana-utana Umuda yaxınlaşdı. Əvvəlcə hamı kimi əyilib boynunu qucaqlamaq, üzündən öpmək istədi. Nə fikirləşdisə, dayandı... matdim-matdim ona baxdı... Baxdı... baxdı... və hönkürə-hönkürə əyilib onun boynunu qucaqladı. Bayaقدan özünü güclə saxlayan Umud da içindəkiləri boşaltdı, onun hönkürüsü Yulyanın hönkürüstünə qarşıdı...

Yulya çox görünüşlü ucaboy, sarışın bir rus qızı idi. Atası Gennadi rus ordusunun peşəkar zabitiydi. Rusiyanın Volqoqrad şəhərində hərbi xidmət keçərək anası Yevdakiya ilə evlənib. Ailənin böyük qızı Nadya elə Volqoqrad şəhərində dünyaya gəlib. Bir neçə ildən sonra Gennadini təyinatla Azərbaycana göndəriliblər. Elə o vaxtdan ailə Salıyan rayonu ərazisində yerləşən hərbi şəhərcikdə yaşamaqlı olub. Yulya da burada dünyaya gəlib. Təxminən on beş il burada yaşayandan sonra Gennadini Uzaq Şərqi xidmət keçməyə göndəriliblər, daha doğrusu, o, özü bunu rəhbərlikdən xahiş edib. Təqəddədə çıxmazdan əvvəl Uzaq Şərqi yaxşı staj yığacaqdı, maşısı da yüksək olacaqdı.

Gennadi ilə Uzaq Şərqi getməyə arvadı Yevdakiya razılıq verməyib. O, gedəndən sonra daha iki il həmin hərbi şəhərcikdə yaşayıb, əvvəlki işində işləyib. Böyük qızı Nadya da orta məktəbi bitirəndən sonra anasının yanında işə düzəlib.

Hər şey Yulya Tibb texnikumuna qəbul olandan sonra başlayıb. Gennadi təqəddədə çıxandan sonra Azərbaycana deyil, Volqoqrad qayıdacağına yazıb. Anası ilə Nadya da köçüb getməyi təklif ediblər. Yulya isə oxuyacağını, sonra da Azərbaycanda qalıb işləyəcəyini bildirdi. Bu o vaxta təsə-

düf edirdi ki, ölkə dağılmağa sürüklənir, daxilədə parçalanma gedirdi. Müstəqil dövlətlərin yaranması ilə çoxlarınn ölkələrdən-ölkələrə köçünə təkən vermişdi.

Yevdakiya ilə Nadya köçməyə qərar verəndə Yulya inadından geri çəkilmədi:

-Sizin vətəniniz Volqoqraddırsa, mənəm də vətənim Azərbaycandır. Siz gedin, mən qalıb oxuyacam.

-Bəs sonra? - Anası israrla soruşdu. - Sonra da gedib müharibədə yaralananların yaralarını sariyaçaqsan?

-Bəli! - Bu Yulyanın ağlına da gəlməzdi, amma anasının deməyi ilə beyninə girdi.

-Onda qal.

Anası ilə bacısı köçüb gətdilər, Yulya isə təhsilini davam etdirirdi. Müharibə təzə-təzə alovlanırdı. Bir müddət anası pul göndərir, yardım edirdi. Elə ki, təhsilini başa vurdu, anasının yardımları kəsildi.

Həmin vaxt daha çox gənclər ölkənin müdafiəsinə qoşulurdu. Yulya da qərarını verdi.

Çox keçmədi ki, tale onu Haramıda döyüş mövqeyində olan hərbi hissəyə gətirdi. Umudla tanışlıq da elə burda baş verdi. Ağın gün Umudgilin ekipajını və çoxlu tankçıni Həmdan cəbhəsindən Haramiya gətirmişdilər.

İndi Yulya Umudun boynuna ən əziz, ən doğma adamı kimi sarılımışdı. Sağ-salamat gördüyünə nə qədər sevindirib, nə neçə saatdan sonra itirəcəyini təəssüflənirdi. Xeyli müddətdən bəri tanışdığı adamı bir daha görməyəcəyindən qorxur və hıçqırdı.

-Gəlin çəkilek kənara, qoy ağlayıb yüngülləşsinlər. Bayaقدan hiss edirdim ki, bahar buludu kimi dolublar.

Mayor Orduxanov iranlımı da götürüb kənara çəkildi. Onun əlini iki əlləri arasına alıb sıxdı.

-Heç bilmirəm, sizə necə təşəkkürümü bildiririm. Bizə bu sevinci yaşatdığınızma görə o taylı qardaşlarımıza minnətdarıq.

İranlı başı ilə qarşılığını bildirdi, hansısa sənədləri mayor Orduxanova verdi, sənədin birinə də qol çəkdi özündə saxladı. Mayor Orduxanov kolyaskanın sənədi olduğunu zənn etdi və farsca yazılmışı anlamadığı kağızları Rövsən həkimə ötürdü. İranlı görüşün uzun çəkdiyini görüb ciddi-ləşdi:

-Babam! - dedi. - Xəstanızı götürün, mən kolyaskanı aparmalıyam. Vəxtim yoxdu gözəlməyə.

Bu sözdən hamısı tutuldu. Mayor Orduxanov Rövşən həkimə, Rövşən həkim də İsgəndərə baxdı, sadəcə çiyinlərini çəkdi.

-Belə də olur. - Mayor Orduxanov təəssüflə diləndi və işarə elədi ki, deyilən eləsinlər.

Tibb təlimatçısı ilə sanitər əsgər Umudu kol-yaskadan götürüb hərbi-tibbi yardım maşınına tərəf apardılar.

-Ora yox! - Mayor Orduxanov səsləndi. - Nivaya... özü də... qabaq oturaçağa...

Umudun ürəyi dağa döndü, o, belə də zənn etmişdi, mayor Orduxanov onu, elə o biri döyüşçüləri də özünə doğma, bəlkə də, qardaşdan yaxın bilirdi. Heç vaxt razı ola bilməzdi ki, keçmiş döyüşçüsü, özü də bu vəziyyətdə rahat yerdə aparınsın. Hələ yaşı qurumamış gözrəndən iki damcı səvinc yaş axıb sifətini yandırdı.

İsgəndərin rəngi-nufu dəyişdi, mayor Orduxanov tərs-tərs süzdü: "Bu nə edir? Umud qabaqda oturaçaqsa, deməli mən keçib arxada oturmalyam...? Hə, heç nə olmaz, elə Orduxanovla biz ikimiz də arxada oturaçağıq!" Bir az rahatlandı, bir az təskinlik tapdı.

İranlı kolyaskanı götürən kimi heç sağollaşmadan onlardan uzaqlaşdı.

-Hamı yerinə! - Mayor Orduxanov səsləndi.

"Niva"nın sürücüsü Rahib əli ilə sürücü oturmaqını qabağa əyib əli ilə tutdu ki, İsgəndər arxa tərəfə keçsin. İsgəndər keçib yerini rahatlayandan sonra gözlədi ki, bəlkə mayor Orduxanov da arxa oturaçağa keçəcək.

-Nə gözləyirsiniz? - Mayor Orduxanov Rahibə baxdı. - Özün də arxaya keç.

Rahib arxa oturaçağa keçib İsgəndərlə yanba-yan oturdı. İsgəndər port olsa da daha bürüzə verməyi əhəmiyyətsiz bildi.

-Bu şərfi əldən buraxmaram. - Mayor Orduxanov yerini rahatlayıb mühərriki işə saldı.

-Hansı şərfi? - İsgəndər pörtliyini bürüzə verməmək üçün maraqlandı.

-Umud kimi qəhrəman döyüşçüyə sürütlülük etmək şərafəti. Belə şans hər dəfə ələ düşmür.

"Niva" qabaqda, yamaşılı hərbi-tibbi yardım maşını da arxasına yola düşdü. Baş yola çıxana kimi heç kim danışmadı. Elə ki, baş yola çıxıb sürəti tarazladı, mayor Orduxanov üzünü Umuda tutub gülmüsündü. Umud fürsət gözləyirmiş kimi araya söz saldı.

-Sizi də təbrik edirəm, mayor rütbəsi almısınız.

-Çox sağ ol, Umud. - Sağ əlini sükandan ayırıb

Umudun çiyinə vurdu. - Sən bundan da yüksək rütbəyə layiqsən. Hə, danış, görüm, babalar sənə necə qulluq göstərdilər?

-Sağ olsunlar. Bir dəne davranışları nəyə desən dəyərdi. Adamı o qədər mehriban qindirir, şirin-şirin danışırdırlar ki, elə bil yaxın qohumların, kəndçilərin. Bir də öz aralarında hamısı bir-birini "ağa" deyər müaricət edirlər.

-Bəs, babam..? - İsgəndər müdaxilə etdi.

-Sizə "babam, babam" demələrinə baxmayın...

-Deməli, sən orda "ağeyi Umud" oldun... - Mayor gülmüsündü.

-Hə, elə deyirdilər... - Umud da qırıxdı.

-Özge deyillər ki... onlar da bizdendi... bizimdi... yarımsız Arazın bu tayında... yarımsız da o tayında...

-Hərdənbir söhbət düşəndə onlar da belə deyirdi. - Umud nə fikirləşsə əlavə etdi. - Yox, onlar ayrı cür deyirdilər. Deyirdilər ki, buralar o tayın olub... bir vaxtlar... Sonra Şahənşah Rusiya ilə cəngi aparıb ki, buraları qorusun, qoruyammyıb. Urus güclü olub, cəngi qazanıb, buraları o taydan qoparıb. Yoxsa, indi buralar da İrannın tərkibindəydi. Onda erməniyi həddi neyidi cəngi açsın, buralara hücum eləsin...

Mayor Orduxanov güzgüdə İsgəndərə göz vurdu...

-Umud, farslar belə danışırdı, yoxsa o taylı azərilər? - İsgəndər soruşdu.

-Heç bilirəm ki, farslar hansıdı, azərilər, ermənilər hansı? - Umud qanqlıb arxaya baxa-baxa cavab verdi.

-Orda ermənilər də işləyir? - İsgəndər sual yağdırmaqda davam edirdi.

-Orda çoxunun familiyasının sonluğu yandır, ermənisinin də, farsın da, azərinin də... Bir də Təbrizin ən yaxşı həkimləri də ermənilərdir. Onlar hər il xaricə gedib təhsillərini artırırılar. Azərilər də "bəsimdi, buna da şükür" deyib Allaha dua edir, yerlərində sayırlar. "Babam, bundan sonra gedib professor olmuycam ki?"

-Hə... - Mayor söhbəti dəyişmək istədi, amma Umud imkan vermədi.

-Hə, bir də, çox xəsisdilər. - Umud qabağa çevrilib yola baxa-baxa söhbətinə davam etdi. - Əsl Hacı Qaradılar. Xəsis Culfə onların yanında toya getməlidir. İynəni də adama ələ vururlar ki, elə bil qırx ildə onlardan borc alıb qaytarmamışıq. Cənab mayor, bizim hökumət onlara pul ödəmir ki, bizi müalicə etsinlər?

-İndi onun yeri deyil, Umud. Ola bilər ki, bizim hökumət hələlik pul ödəməyib. Mühərribə aparın ilk pul ödəməz, qonşulardan borc alar. Qayda belədir. Ancaq qoy, bu mühərribə qurtarsın... birçə Qarabağ məsələsi həll olunsun... bizim hökumətimiz... heç kimə borclu qalmayacaq... Həminin borcunu artıqlaması ilə, hələ desən faizi-sələmi ilə ödəyəcək. Biz güclü dövlət olacağıq; həm iqtisadi, həm də hərbi cəhətdən. Həm də..."

Mayor Orduxanov nə fikirləşsə, gerisini demədi. Onun nə deyəcəyini gözləyirmiş kimi nə İsgəndər, nə də Umud bir söz də olsun əlavə etmədi. Gözlədilər, gözlədilər, Orduxanovdan da səs çıxmıdı.

Qabaqda Dövlət Yol Müfəttişliyi postu vardı. Postu keçəndə kimi heç biri dinib danışmadı. Mayor Orduxanov güzgüyə baxırdı, görsün o biri maşın çox geridə qalmayıb ki...

-Umud, necə yaralandığın yadımdadır? - Postu keçəndən sonra İsgəndər maraqlandı.

Umud çevrilib komandirə baxdı ki, görsün nə deyir. Mayor Orduxanov sükandan bərk-bərk yapışmışdı, gözü ancaq yolda idi, fikri, xəyalı bəlkə də Haramıda dolayırdı.

-Qorxma, danış. - İsgəndər ürəkəndirdi. - Komandirinə niyə baxırsan? Qorxursan ki, danışmağına icazə verməyər? Burda nə var?! Bir də kənddə bostan oğurluğuna getməmişdin ki, cələyə düşüb qıçını qurasan. Ermənilərə vuruşurdun, vətəni müdafiə edirdin, yaralandım.

-Yaralandığım yadımdadır. Siz dəz deyirsiniz, döyüşdə yaralandım. Amma... yenə də... yaxşısını komandir bilir... - Umud təəssüf dolu baxışlarla başını buladı.

-Bəyəm komandir də sənənin yanındaydı yaralandığında? - İsgəndər inanmış kimi soruşdu.

-Bəli. - Umud qəti cavab verdi.

-Bəs axı sən sol cinahda yaralanmışsan. Tabor komandirini də mərkəzdə hücumda olub.

-Bizim komandir ayrı komandiridi, o, hər yerdə olurdu. Neçə ildir mühərribədir, ermənilərlə dava-dayıq, mən üç döyüş bölgəsi dəyişmişəm, hələ belə komandir görməmişəm. Harda qızgın döyüş gedir, komandir tez özüni yetirir ora. Həmişə BMP-2-nin üstündədir. Bir dəfə bərk döyüş gedirdi. Erməni tankları başımıza od ələyirdi, mərmilər dolu kimi yağırı. - Sanki Umudun dili açılmışdı. - Əsgərlər səngərlərdən baş qaldıra bilmirdilər. Biz tankçılar da nişan alıb, atəş aç bilmirdik, elə allah umuduna hərdən bir erməni tərəfə atırıq.

Bir də gördük arxadakı təpənin üstündən hacıylək dimdiyini şaqıldatdı.

-Nə, Hacıylək? Sənənin kod adın beləydi? - İsgəndər mayordan soruşdu.

-İmkan ver, qoy danışsın.

-Ləzzət eliyir hə, əsgərin dilindən xoş sözlər eşitmək?

-Əsgərinin söylədikləri komandirin ən böyük mükafatıdır. Mənim kod adım "Zireh" idi. Əsgərlər PDM-2-yə öz aralarında "Hacıylək" deyirdilər.

-Yaxşı, Umud, danış. Danış, görək, sənənin bu komandirin daha hansı oyunlardan çıxıb ermənilərin qabağında.

-Ermənilər yaxşı bilirdilər. Komandirin hacıyləyi şaqıldıyan kimi diğalar sıçan deşiyini satın aldırırlar.

Umud bunu deyib dayandı.

-Hə, Umud, görək belə olmayaydı, amma oldu. Görünür, Tanrının yazısı beləymiş. - Mayor Orduxanov danışmağa başladı. - Həmin gün biz "Bəytəpə" əməliyyatına hazırlaşırıq. "Yarğan" sıra təpələrini alandan sonra ermənilər "Bəytəpə" yüksəkliyində və oradan sağa-sola uzanan təpələrdə möhkəmlənmişdilər. Üç gün idi piyada qoşunumuz hücum edirdi, təpələri ala bilmirdi. Əmr olunmuşdu ki, tanklarla hücumna keçək. Sənənin tankın da hücum qrupundaydı. Tam hazırlıq görüləndən sonra sizə diçlik verdik ki, yatasınız. Özüm isə səhəri döyüşü düşünür, döyüşdən az itgi ilə çıxmaq üçün bir daha hər şeyi götür-qoy edirdim. Bərk yorulmuşdum. Gecənin bir əlində özüm də mür-güləmək istəyirdim ki, sən sayıqlamağa başladın. "Qoymayın! Məni burda qoymayın! Komandir!!!" Özi səsinə az qala özüni oyanacaqdın, o biri əsgərləri də oyadacaqdın. Yaxınlaşb əlimi alına qoydum, qızdırma vardı, od çində yanırıd. Dərhal sənənin tankını chiyatə keçirmək bərədə qərara gəldim. Xəbəriniz olmadan sağ cinahdakı üç tankdan birini mərkəzə getizdirdim. Alaqaranlıqdan sizi yuxudan qaldırtdı. Sənənin tankının chiyatə qalmasını tapşırıdım. Döyüş gədə bilməməyindən məyus oldun. Burnunu sallayıb kənara çəkildin. Mənim sözümdən çıxıb bildirdin, amma döyüşdən qalmağa da istəmədin. Nə isə... Biz üç tank və mənim səərəncamdan olan PDM-2-nin dəstəyi ilə səhərin alatoranlıqında hücumna keçdik. Elə birinci həmlədə itgisiz "Bəytəpə"ni götürdük. Birinci, ikinci motoatıcı taboqlar sağ-sol cinahlardan hücumu genişləndirdilər. "Bəytəpə"dən sağda, yəni

ikinci tabordan sonra dördüncü, solda, birinci tabordan sonra altıncı tabor olmaqla silsilə təpələri ermənilərdən aldıq. Səhər saat doqquz olmadan günün tapşırığı yerinə yetirilmişdi. Arada fürsətdən istifadə edib əsgərlərə səhər yeməyi yedirtmək istəyirdik ki, ermənilər mərkəzdən əks-hücumna keçsələr. Güclü əks-hücum olsa da dəf edə bildik. Ermənilərin bir az zəif ikinci əks-hücumu dördüncü tabor istiqamətində oldu. Onu da dəf etdilər. Günorta yeməyi zamanı artıq tam arxayınlaşmışdıq ki, daha ermənilər möhkəmlənmək üçün yeni mövqe seçsələr, əks-hücumna keçməzlər. Bir də baxdıq ki, sol cinahımızda qırğındır. Elə bu zaman briqada komandiri ratsiya ilə bildirdi ki, ermənilər əks-hücumna keçib, altıncı taboru yeni aldıqları mövqədən çıxarıb. Mənə əmr etdirdi ki, təcili həmin taborun döyüş mövqeyinə gəlim. Orada olan iki tankla və geri çəkilməyi taborun əsgərləri ilə yenidən hücum təşkil etdim və erməniləri mövqədən çıxardım. Mən "Böytəpə" istiqamətində hücumda iştirak edən tankçılara tapşırıq verib PDM-2 ilə geriye, Umudun tankı duran yere gəldim. Umud vurmux, özünə yer tapa bilmirdi, döyüşdən kenarda qaldığını özünə başlanmışdı. Məsələni onlara izah etdim və birlikdə altıncı taborun döyüş mövqeyinə gəldik. Orada olan iki tankı və əlində çox atıcı əsgəri cəmləşdirib hücum təşkil etdim. Elə dörd-beş yayılm atəşindən sonra ermənilər səngərlərdən çıxıb qaçdılar, biz bunu gördük. Sürətlə səngərlərə tərəf irəlilədik və səngərlərə əlli-altmış metr qalmış mən tanklara "dur" əmrini verdim. Səngərlərin qarşısında minalanmış səhə ola bilərdi. Sərəncamımızda olan altı nəfər istehkamçı gəndərdim minaların olub-olmamasını yoxlamağa. Bu zaman Umud əlində avtomat tankın üstündən yere atıldı və səngərə tərəf götürüldü. Onun arxasınca qışırırdım:

-Umuuud!!! Dayaaaan!!!

Umud isə eşitmirdi, öz ələmindəydi. Döyüşə hazır vəziyyətdə qaça-qaça səngərin yanına gəldi və səngərin içinə tullanı. Onun səngərə tullanması ilə nəyinsə partlaması bir oldu. Mən heç nəyə məhəl qoymadan onun yanına qaçıb gəldim. Umud yere uzanmışdı, çabalayırdı. Hər iki ayağı dağılmışdı. Şiddətli qan axırdı. Tez gödəkçəmin kəndirini dartıb çıxardım və onun ayağının birini topuxdan yuxarı bağladım ki, qanaxma dayansın. Əsgərlər də o biri ayağını bağladılar. Onu qaldırıb tanklar duran yere gətirdik. Rahib sanitariya məşini döndərərək hazır vəziyyətdə saxlamışdı. Umudu ma-

şına qoyan kimi yerəndən götürüldü.

-Umuuudd, tez qayıt! Biz! Umudsuz qoyma-aa!!! - Tankçılardan kimsə arxasınca qışırırdı.

Bu zaman istehkamçılar gəlib dedilər ki, hər yer tərtəmizdir, mina yoxdur. Sən demə üç səngərdə ermənilər cəmi bir mina basdırıbmış, o minə da Umudun adına yazılıbmış...

Umud doluxsundu, elə mayor Orduxanov da pis oldu, amma bunu sezdirməmək üçün arxa oturmaqda oturan Nivanın əsl sürücüsü Rahibə tapşırıq verdi:

-Komandirinə bir siqaret yandır!

Rahib tez döş cibindəki "Prezident" qutusundan bir siqaret çıxartdı, alışdırıcı ilə yandırdıb mayora uzatdı. Mayor Orduxanov siqaret sönməsini deyə alıb iki-üç qüllab vurdu və ciyərlərinə çəkdiyi tüstünü pəncərədən çölə üfütürdü.

-O vaxt həm imkan olmadı, həm də soruşmağın yeri deyildi. - Mayor Orduxanov diləndi. - Sən birdən-birə nə fikirləşdin ki, belə hərəkət etdin?

-Komandır, siz səhər-səhər də məni döyüşə aparmamışdınız, odu ki, özümə yer tapa bilmirdim. İndi də səngərin beş addımlığında "dur" komandası verindiz. Düşüb başımızı kəsirdi. Əvvəlcə avtomatı götürüb yere düşdüm. Səngərin lap yaxınlığında olduğumuzu gördükdə özümü saxlaya bilmədim. Mənə elə gəldi ki, səngərdə bir erməni əsgəri gizlənir. İndicə o, qalxıb qumbaraa-tanla tankımızı vuracaq. Onun üstünə qaçdım. Həm də elə sürətlə qaçdım ki, ermənini məhv edib mövqeyə sahib çıxmı. Düşündüm ki, bizim qələbəmiz mənim səngərə girməyimdən asılıdır. Odu ki, heç hara baxmadan, heç nə eşitmədən qaçdım. Heç sizin çağırışınızı da eşitməmişdim.

-Ola bilər! - Mayor Orduxanov təəssüflə bildirdi və siqaretindən dalbadab bir neçə qüllab vurub pəncərədən çölə atdı.

-Komandır, bizimkilər indi hardadırlar? - Qısa fasilədən sonra Umud soruşdu.

-Umud, sən oraları tanımazsan.

-Çoxmu qabağa getmisiniz? Kənd varmı orda? -Təəssüf ki, bizim qismətimizə kənddə döyüşmək, kənd azad etməkdə düşmədi. Aşağı Veysəlli kəndini azad edəcəydik ki, "atəşkəs" oldu.

-Daha döyüş getmir? Heç güllə də atırlar?

-Yox, Umud, yox. İndi ermənilər öz səngərlərində oturub bizə baxırlar, biz də oturub onlara...

-Gözləyirik ki, görək başbələnlerimiz o qanmazları nə vaxt başa salıb müharibəni bitirəcəklər. - Bunu İsgəndər əlavə etdi.

Nədənsə, səhbətin belə alınması heç birinin üyünəcə olmadı. Diqqətlərinə kirmişcə durub yolu nəzərdən keçirməyə yönəldilər.

...Daşburun dördyolundan sağa döndülər. Buralar Umuda tanış gəldi. Tankları təmir edən səyyar dəstə Daşburun yerləşdiyindən Umud bir dəfə tankını bura gətirmişdi. Qarşıda rayonun alaqaşını idi. Onlar qala divarlarına bənzər ala qaşını geridə qoyanda Umudun həyəcanı bir az da artdı. Sanki, o, yenidən döyüşə yollanırdı. Mayor Orduxanov onun həyəcanını hiss edir, mənzil başına tez çatmaq üçün maşının sürətini artırırdı. O, istəyirdi ki, Umudu hərbi hissənin qərargahına daha tez çatdırın. Ona göstərsin ki, döyüşçü dostları, briqadanın digər döyüşçüləri onun sağ-salamat qayıtmasını necə səbirsizliklə gözləyirlər. Hələ kənd camaatı...

-Komandır, deyirsiniz yəni, tam atəşkəsdir? - Umudun fikrinə nə gəldisə, birdən soruşdu.

-Elədi, Umud. - Mayor qısa cavab verdi.

-Yəni, snayperlə də erməni vurmaq olmaz? - Umud bu dəfə atəsdən deddi, elə bil komandirinin qulağına nə isə pıçıldaydı.

-Nədi, Umud, qısa əlaqə istəyirsən? - İsgəndər bunu eşitək müdaxilə etdi.

-Umudun qisası çoxdan alımb! - Mayor Orduxanov Umuda ağzını açmağa imkan vermədi.

Ağ "Niva" Daşburun - Beyləqan şossesindən üzü Allahyarlıya tərəf yön alanda onların arxasınca daha bir neçə maşın qoşularaq karvan yaratdı. Bəzədilmiş və hər birində bayraq qaldırılmış maşınları görəndə Umudun ürəyi dağa döndü. Onların arxasınca gələn kolxoz sədri Rasimin xidməti maşını UAZ-ı Kamandan sürürdü. Elşən, Nabil, Mərkəz, Qəşəm və Seyfulla isə öz şəxsi maşınlarını sürərək siqnal verir, bununla da karvanı özəmətlilə edirdilər.

Komendant bölüyünün komandiri Valeh siqnal səsinə eşitək qaçaraq nəzarət-buraxılış postuna gəldi. Şlaqbaumu qaldıraraq gələnləri hərbi qaydada salamladı. Postda növbədə duran üç əsgər isə onun sol tərəfində fərağat vəziyyətində durdular, karvanı onlar da baxışları ilə müşayiət etdilər.

Nəhayət, maşın karvanı kəndin girəcəyinə çatıb salı buruldu. Burada yol boyu kənd camaatı və məktəblilər düzülüşdü. Maşın karvanı aşağı sürətlə onların qabağında keçib kolxozun inzibati binasında yerləşən qərargahın qarşısına gəldi. Burada onları musiqi sədaləri altında qarşılayırdılar.

-Umud, bax, gör səni kimlər qarşılayır! Briqada

komandiri polkovnik Cahangir Əliyev, kolxoz sədri Rasim, kənd icra nümayəndəsi Ərşad, qərargah rəisi, müavinlər, xidmət rəisləri. Görürsən də, böyük, vəzifəli şəxslər sənin pişvazına çıxıb.

Onlara yaxınlaşanda mayor Orduxanov maşını saxlayıb yere düşdü. Geyimini sahmanlayıb komandirə yaxınlaşdı və hərbi salam verib məruzə elədi.

Umud maşında oturub həyəcandan bilmirdi neyləsin! Onu az qala qəhrəman kimi qarşılayırdılar, bəlkə elə, doğrudan da qəhrəman ulduzu veriblər. İndi Umud bunun fərqiəndə deyildi. Qərargahın qabağında toplaşan mülki adamların arasından yaxınlarını, doğmalarını axtarırdı. O, çox göz gözdürsə də heç kimi görmədi. "Görəsən, bizimkilərə niyə xəbər ələməyiblər?" deyə düşündü.

Hərbi hissə komandirinin müşavirə otağında ziyafət süfrəsi təşkil olunmuşdu. Umudu komendant bölüyünün iki cüssəli əsgəri maşından götürüb içəri aparıldı. Yuxarı başa keçirib masanın baş tərəfində, komandirin stulunun yanındakı stulda əyləşdirildi. Ziyafət çox gözəl keçdi, yedilər, içdilər, önləri yad elədilər, qalanların da şərifinə xoş sözlər deyib, sağlığına bədə qaldırdılar. Atəşkəsdən sonra ilk dəfəydi ki, komandir bu qədər döyüşçü-zabit heyətini süfrə ətrafına toplamışdı.

Umud ziyafəti onunla vida mərasimi kimi zənn etdiyindən azca meyvə da oldu. Ziyafətdən dərhal sonra komandir kapitan Hüseynova Umudun səndərlərini hazırlamaq tapşırığını verdi. Umud bu uzundraz kapitani tanıyırdı, adı Zakir idi, özü də səfərbərlik-təşkilatlıq işlərinə baxırdı. Onlar Ağdam cəbhəsindən Harami cəbhəsinə döyüşlə gələndə də kapitan Zakir Hüseynov qarşılaşmışdı, məlumatlarını iş dəftərinə qeyd etmişdi.

Zabitlər, xüsusən də tanıdqlar bir-bir Umuda yaxınlaşıb, görüşür, hal-əhval tuturdu. Darıxmasın, özünü yad hiss etməsin deyə kəndə döyüşçü ilə şirin-şirin səhbətlər edirdilər. Yusif həkim də onların arasındaydı. Çiyində dörd parlaq ulduz olan Yusif həkim əslən Neftçala rayonundan idi. Umuda xeyli vaxt vardı ki, bir-birlərini tanıyırdılar. Demək olar ki, həmyerli kimi də işnişmiş, dostlaşmışdılar.

-Yusif həkim, indi hardasınız? - Umud maraqlandı.

-Xəbərin olsun, mənim vəzifəmi böyüdüblər. Birleşmə hospitalının rəisiyəm, bir ay olar ki, işə başlamışam. Sənin gələcəyən xəbərini eşidib çox sevindim. Gəldim görüşməyə.

-Nə gözəl, nə yaxşı! - Umud sevincini gizlət-mədi.

-Yaxşı günün olsun! Gedək, bir müddət də bi-zim qonağımız ol. Hospitalda hər cür şəraitimiz var. On-ən beş gün qalib istirahət edərsən, sonra yola salarıq, gedərsən evə. - Yusif həkim təklif et-di.

-Yox, Yusif həkim! Bilsən ki, anamçün necə darıxmışam, belə deməzsən. Evə getmək istəyi-rəm. - Umud başını buladı.

-Ev həmişə yerindədi, anan da qaçmır ki! İstə-di-yin vaxt gedib görəcəksən. Amma bizim hospi-tal şansı bir də ələ düşməyəcək. Sən çıxıb gedə-cəksən, olacaqsan mülkü adam. Mən də mülkü adamı hospitala qəbul edə bilməyəcəyəm.

-Sağ ol, عزیز ol. Elə bilirəm ki, beş-altı gün də sizin hospitalda dincəlmişəm. - Umud razılığını bildirdi.

-Ağlın o tayıdakı hospitala gətməsin, başbağrı-ların hamısının sifətindən zohrimar yağır.

-Elə demə, onlar mənimlə də mehriban davra-nırdılar.

-Bizdəki kimi ola bilməzlər. Heç bilirsən necə şipşirin tibb bacıları var? Adam sifətlərinə baxan-da feyziyə olur, dünyanın dörd-qəminə unudur. Qaymaq kimi, şokalad kimidilər. Bölgonin ən ya-raşlıqlı qızları bizdə tibb bacılarıdır.

-Məzən olsun, ay Yusif həkim. Dünya dağıla, vecinə deyildi. Varam da sənin xoş sifətinə. Allah güldürsün səni.

Xanməmməd həkim də əl çəkmədi.

-Yusif həkim gedəndən sonra yerini mənə ve-riy. Umud, onun sözünü qəribçiliyi salma. Düz deyir. Hospitala gətmədən də bir-iki gün bizdə qal. Bizim tibb məntəqəsində də şəraitimiz pis deyil. Yulya özü də məndən xahiş elədi ki, səni bir-iki günlüyə saxlayım. Heç bilirsən yazıq qız səndən ötrü necə dəli-divandır? Adın dilindən düşmür.

-Biz sadəcə həmyerlilik, bir rayondanıq. - Umud təəssüflə çiyinlərini çəkdi.

-Nə deyirik ki? Elə biz də onu bilirik... Bir də... Yulyanın burda... səndən başqa... kimi var.?

Kənardə kiməsə tapşırıq verib yola salan mayor Orduxanov yaxınlaşdı. Onun yaxınlaşması ilə baş-qa zabitlər bir az kənarə çəkildilər.

-Umud, Yulyanın təklifi haqqında bəlkə yaxşı-yaxşı fikirləşsən!

-Komandır, indi mən heç nə fikirləşə bilmirəm. Tez yola salardınız, evə gedib anamı görmək istə-yirəm.

-Sən igidsən, döyüşçüsən, dözümlü olmalısən. Lap ana uşağı kimi danışırsan...

-Bunun ona dəxli yoxdur. Ana anadır...

-Demək istəyirəm ki, hər kişinin həyatında ona arxa, dayaq duracaq bir qadın olmalıdır. Mən sizin münasibətlərinizə çoxdandır diqqət yetirirdim. Yulyanın sənə qarşı olan hissləri çox səfərdi. Qızın qəlbini qırma.

-Komandır...

-Sözümü kesmə! Onun münasibəti həmyerli, bir rayondan olmaq münasibəti deyil, çox-çox yüksəkdədir.

-Bizim aramızda sevgi yoxdur. - Umud dolux-sundu. - Bir də mən bu halımla onu necə xoşbəxt edə bilərəm.

-Həyatda möhkəm, uzunömürlü, pak sevgi-me-həbbət də elə bu cür münasibətlərdən yaranır.

Mayor Orduxanov da doluxsundu. "Ay zalım! Ay dilbilməz! Sənə həm də qulluq edəcək Yulya kimi tərbiyəli, savadlı, başaşağı bir qız lazımdır. Ananın belinə əbədi yük olan deyilsən ki?! Beş-on ildən sonra arvad qocalacaq, onun qulluğunda du-racaq birinə ehtiyacı olacaq. Bəs onda necə ola-caq?"

Ha çalırdı ki, izah etsin, amma özü ilə bacarmadı, hıçqırığını, qəhərinə boğazında boğdu. Umudu da doluxsunmuş görüb boynunu qucaqladı.

-Düz deyirsən, Umud. Ana anadır. Ana - ən müqəddəs varlıqdır.

-Mayor Orduxanov!

Hərbi hissə komandirinin içəri otaqdan gələn əməli onları fikirdən ayırdı. Mayor Orduxanov Umudun boynunu buraxıb komandirinə yanına get-di.

-Umudun sənədləri hazırdır. İndi onu yola sala bilərəm. Amma maliyyə xidməti rəisi burda olma-dığından pul tapıb bilməmişik.

-Nə qədər lazımdır?

-Yüz şirvan!

-Baxım görüm, Rasimlə Ərşad gətməyiblərse, deyim gəndən tapsınlar. Sonra maliyyə rəisi gə-ləndə deyərək qaytarar.

Umud bu sözləri apayındn eşitdi. "Yenə də ma-yor Orduxanov! Cəmi bir neçə yaş bizdən böyük-dür, bəlkə də həmyaşdıq. Hamımızın qağzısına qalır. Gör, mənə necə qorumaq istəyib. Döyüşə göndərməyib. Sonra... sonra... sonra da..." Umud göz yaşlarına hakim kəsilə bilmədi...

-Hüseynov, bax ha!.. Neçə vaxtdır sənədlər yı-ğılıb qalıb. Apar hamısını bir-cə-bir-cə kitabə işlə.

Pravadnikliyinə salma.

Mayor Orduxanov hərbi hissə komandirinin otağından çıxandan sonra polkovnik Əliyev kapi-tan Hüseynova tapşırıq verirdi.

-Baş üstə, cənab polkovnik! Axaşam sakitce otu-rub sənədləri bir-birə kitabə işləyəcəm.

-Axaşama saxlama, elə indidən get işlə.

-İndi alınmaz?

-Niyə alınmır?

-Gah siz çağırırsınız, gah qərargah rəisi çağırır, gah da müavinlərinizdən hansısa... Gündüz işlə-mək olmur.

-Yaxşı, axşam işləyərəm. Al, bunları da götür, gör masanın üstündə, daxilimdə neçə qovluq sə-nəd yığılıb qalıb.

...Umudu evlərinə Seyfulla öz maşınında apar-maq istəyirdi. Bir təborda xidmət keçmişdilər, bir-gə döyüşlərdə olmuşdular. O, dura-dura başqa-sının aparması, bəlkə də, düzün çıxmadı. Hər hal-da Seyfulla belə düşünürdü. Amma polkovnik Əli-yev bunu biləndə razılaşmadı, qəti etirazını bildir-di. "Seyfulla adı döyüşçü deyil, indi bölük koman-diridir. Bölüyü başsız buraxmaq olmaz, qoy, baş-qaşı aparsın!" deyə mayor Orduxanova göstəriş verdi.

Çox düşünmədilər. Baş leytenant Nabil Oruc-vun maşınında yola salmağı qərarlaşdırdılar. Xid-mət rəisinin köməkçisi vəzifəsində çalışan Nabil həm etibarlı, təmkinli yoldaş idi, həm də öz işinin ehtiyatla idarə edirdi, sınaqnamı adamdı.

Umud maşına mindiriləndə bayaqkı tənətdən əsər-ələmət görmədi. Bir neçə saat əvvəl briqada-nın qərargahı sanki bayram tənətinə qaynayırdı. İndi isə yeyib-içməklərinə, əhvalının xoş və yüksək olmalarına baxmayaraq, hər kəs öz işinin dälincə qaçırdı.

"Gələndə elə qarşıladılar ki, elə bil qəhrəmanı qarşılayırdılar. Gedəndə də, sanki, lazımsız bir adamdən canlarını qurtarırlar. Yaxşı ki, bu mayor Orduxanov var... Yoxsa,, indi Allah bilir... bəlkə avtobusla yola salacaqdılar... bəlkə heç... eh, nə bi-lim e..." Umud düşüncələr içində ikən mayor Or-duxanov yaxınlaşdı.

-Umud, sənə yaxşı yol... Get, istirahətin elə... Polkovnik Əliyev tapşırıb, sənədlərinə rayonunuza göndərəcəklər. Orda sənə təqaüd kəsiləcək... bir də... özü başa düşürsən... atəşkə olsa da... müha-ribə... müharibədir... İmkan düşdükcə, sənənlə ola-cə saxlayacağıq... darıxmağa qoymayacağıq... - Bayaquadan az qala qırıq-qırıq danışan mayor duruş

gətirə bilmədi, sarsıldı, tez də özünü düzəltədi. - Mənim nəşə deməyin yersizdir... Özün hər şeyi başa düşürsən... Kalyasa məsələsini də rayonda həll etməlidirlər... Yəqin ki, belə vəziyyətdə... sən tok deyilsən... Növbəyə yazırlar... vaxtın çatın-da... səni də təmin edərlər... Di... yaxşı yol... - Ma-yor Umudun boynunu qucaqlayıb özünə sıxdı. Əli-ni üç dəfə küreyinə vurdu. - Möhkəm ol!

Mayorun "Möhkəm ol" deməyi Umudu dirçəlt-di, o, elə bildi ki, komandiri onu evlərinə yox, ye-nə də döyüşə göndərir. Axı komandır onları döyüş-göndərəndə həmişə "möhkəm ol" deyirdi. Aya, günə bir bax!

Mayor Orduxanov üzünü Nabilə tutdu:

-Yolcu yolda görək. Tərpənin ki, qaranlığa düş-məyəsiz. Erken gedib kəndə çatasınız. Nabil, əvvəlcə maşını tibb məntəqəsinə sür. Xanməmməd həkim nə işə tapşırıq verəcək. Həm də sizə bir tibb təlimatçısı qoşacaq. Yolda köməyi dəyər.

Mayor Orduxanov amin idi ki, tibb təlimatçısı artıq hazır vəziyyətdə yolda durub onları gözləyir. Bu bərədə Xanməmməd həkim zəng vurub xəbər vermişdi. Özü qəsəndə elə deyirdi ki, tibb məntəqə-sinə dönsünlər. Bəlkə Yulya da Umudla görüşüb vidalaşmaq istəyirdi.

Nabil maşını ehmal-ehmal sürüb qərargahdan aralandı. Kolkoxun digər inzibati binası yüz-yüz iyirmi metr aralıda idi. İndi briqadanın tibb məntə-qəsi orada yerləşirdi.

Tibb məntəqəsinin qabağına çatan kimi Nabil maşını saxladı. Onlarla gedəcək təlimatçı maşın dayanan kimi qapını açıb oturmaq istədi.

-Tələsmə. - Nabil onu saxladı. - Gəl birlikdə içəri keçək. Görək Xanməmməd həkim nə deyir.

Nabil maşından düşdü və tibb təlimatçısı ilə birlikdə içəri keçdilər.

Tibb məntəqəsinin qabağında bir neçə əsgər o tərəf-bu tərəfə gəzişirdilər. Onlar lazaretə olan yüngül xəstələr və sanitarları idilər. Maşında otu-rub onlara göz qoyan Umuda heç fikir də vermədilər. Umud gözəlirni gəzdirib qeyri-ixtiyari qapıya zillədi. Elə bu vaxt Yulya çölə çıxdı. Umud gözlə-rinə inanmadı, sanki bir xəyal idi. O, Yulyaya heç vaxt belə diqqətlə baxmamışdı. Yulya maşına tə-rəf addımlayırdı, onunla görüşməyə, vidalaşmağa gəlirdi.

-Gedirsən?

Maşına yaxınlaşan kimi ilk sualı bu oldu. Ya-naqları Quba alması kimi qızarıb pötrmüşdü, göz-ləri şişmişdi, qan çanağına dönmüşdü, elə bil sə-

hərdən ağlayırmış.

-Həə... - Umud soyuq, bir az da könlüsüz cavab verdi.

-Bəs həkim deyirdi ki, bir-iki gün qalacaqsan. Özün qalmağ istəmədin? - Yulya soruşdu. - Yoxsa heç təklif də eləmədilər?

-Deməyini dedilər, özüm qalmadım. Anamdan ötrü çox darıxmışam.

-Məzuniyyəyə çıxsam, sizə gələ bilərəm? - Qəfil sual Umudu çaşdırdı.

-Həə... Niyə gələ bilmirsən... Ünvanımı götür... -Ehtiyac yoxdur...

Bu vaxt Nabil təlimatçı ilə qapıdan çıxıb maşına yaxınlaşdı, Yulya sözünün gerisini deyə bilmədi və aralanıb getdi.

"...Bundan sonra sənin ünvanımı hamı tanıyaçaq, Umud!" kimsə Umudun qulağına pıçıldadı bu sözləri. "İlahi, bu kimin səsiydi?! Yulyanın? Yulya ki, bunu deməyib getdi!"

Nabil maşını işə salıb yola düşdü. Kəndin alt tərəfindəki yola çıxıb sağa buruldu. Onlar gələndə kənd camaatı və məktəblilər bu yolda sıra ilə düzülüb qarşılaşmışdılar. İndi yolun kənarında birçə nəfər də yoxdu ki, Umud əl eləyib sağollaşsın.

"...Getmə, Umud! Bizi Umudsuz qoyma!" Həmin səs idi, Yulyanın səsinə həm oxşayırdı, həm də yox. Yaralananda da bu səsi eşitmışdi...

Umud sağa döndüb tibb məntəqəsinə tərəf baxdı. Həyətdəki əsgərlər o tərəf-bu tərəfə gəzişməkdəydilər, Yulya isə onların yanında deyildi. Sıra ilə tibb məntəqəsinin pəncərələrinə baxdı ki, bəlkə Yulya hansısa pəncərədən onların arxasınca baxır, amma ağ pərdələrdən heç biri tərpənmirdi, deməli pəncərələrdən baxan yox idi. Yulya heç harda görünmürdü. Umud indi çox istəyirdi ki, Yulya onun arxasınca baxsın, əl ələsin. O, bir də buraları görəcəkdimi?

Umudun gözləri sulandı, tibb məntəqəsinin binası tor kimi görünməyə, həm də balacalaşmağa başladı. Deyəsən, xeyli aralanmışdırlar.

...Umud bir də baxdı ki, sənişin vaqonundadır. Elə belədən küpəsinin pəncərəsinə baxırdı, daha doğrusu plaskartdadır, çünki vaqon plaskart olanda küpəyə də plaskart deyirlər. Bunu Umud qatarla tez-tez yol getdiyindən yaxşı bilirdi. Qərıbəydi, bu vaqonun provodniki, yeni beləçisi də Zakir Hüseyinovdu. Umud onu görəndə elə bildi ki, başqa adamdı, amma ona çox oxşayırdı. Axı axırncı dəfə onu hərbi mundirdə görmüşdü. Nə qədr olmasa da, mülki geyim adamı deyisdir. Diqqət-

lə baxanda əmin oldu ki, beləçdi odur, Zakir Hüseyinovdur ki, var. Mühəribə vaxtı bir hərbi hissədə olublar. Zakir o vaxt da vəzifədəydi, indi də vəzifədədir. Gərəkdir, rütbəsi də vardı - kapitanıydı. "Bəs nə yaxşı indi provodnik işləyir? Yəqin mühəribə qurtarıb deyə buraxıblar. İndi mühəribədir, yoxsa mühəribə bitib?" Umudun başı keyimişdi. Heç nə vaxt, neçənci il, ayın günü də xatirində deyildi, huşdaydı, yuxudaydı, bilmirdi.

Qərıbəydi, heç Zakir pravadnik də onu xatırlamırdı. Salamlaşanda tanışlıq versə də Zakir elə baxdı ki, elə bil birinci dəfəydi onu görürdü. Deyəndə ki, mənəm, Umud, filan vaxtı, filan yerdə yaralanmışdım, Zakir təəssüflə çiyinlərini çəkdi, onun ağzından kicikə kolmo söz çıxdı: "ola bilər!"

Umud birçə onu bildirdi ki, evlərinə gedir. Hardan gəlir, nədən gəlir, fərqi də deyildi. Birinci plaskartda alt yerdə necə oturtmuşdularsa, eləcə də oturub qatarın tərpənməsini, yola düşməsinə gözləyirdi.

Elə ki, qatar fit verib yerindən tərpəndi, Umudun canına rahatlıq yayıldı. Adam elə bil min ilin yorğunuydu, min ilin yuxusuzuydu.

Qatar dayanacaqdan təzəcə aralanmışdı ki, Umudun canına işütmə düşdü, rahatlıq birdən gəlirdi kimi bir anın içində də yoxa çəkildi. Birdən özü-özündən şübhələnməyə başladı. O, düzgünlüyü minmişdi qatar? Vaqondakıların danışığı heç onların danışığına oxşamırdı. Birdən vaqona səhv minər? Yaxşı, deyək ki, Umud səhv mindi, bəs biləti yoxlayanda pravadnik hara baxırdı?

Növbəti dayanacaqda Zakir beləçdi özü Umuda yaxınlaşdı.

-Umud! - dedi. - Gəl, səni ikinci polkaya qaldıra. Bir qadın var, uşağı ilə birgə gedir. Onlar yuxarıda yerləşməzlər, yəni aşağıda ana-bala başa ayaq birtəhər keçirlər.

-Nə deyirəm ki! - Umud razılaşdı.

Zakir beləçdi başqa bir pərvəngin köməkliliyi ilə Umudu qaldırıb ikinci polkaya uzatdı.

Daha bir dayanacaq gətmişdilər ki, Zakir beləçdi yenə də gəldi.

-Mənəm Umud qardaşım! - Yağlı dilini işə saldı. - Bir də bir kişi gəlib, yaşlı kişidi. Aşağı cərgələrdə yer qalmayıb, heç tualetin yanında bokuvoynun başı deyil. Gəlsənə, icazə verəsən, onu qaldıra. Sənin yerinə.

-Bəs mən harda uzanıb yatım? - Umud soruşdu və "deyəsən bunlar mənə axırda döşəmənin üstünə uzadacaqlar" düşündü.

-Heç narahat olma, səni indi üçüncü polkaya qaldıracağıq. Sənin üçün nə fərqi var, tək yatmağa yer olsun. Axı sən keçmiş döyüşçüsən, canın bərkdir.

-Nə deyirəm ki! - Umud yenə də təslim oldu, amma bir şeyi başa düşə bilmədi, bilmədi ki, onun keçmiş döyüşçü olduğunu qiymətləndirirlər, yoxsa başına xaxinc eliyirlər.

Onu qaldırıb üçüncü polkaya uzatdılar. Yerinə uzundraz bir kişi çıxdı. O qədr uzun idi ki, ayaqları çöldə qalmışdı.

Bir az da gətmişdilər ki, Zakir beləçdi yenə gəldi.

-A kişi, tez elə, yolunu ver. Ayaqlarını da yığı qarnına, az qala ortadan keçənin gözünü çıxarsan.

-Nağayırım, uzundu, yerləşmir.

-Heç olmasa revizorlar gəlib gedincə yığı. Zakir beləçdi kişidən pulu alan kimi aşağıda uzanan arvadı təpəndi.

-Tez elə, sən də pulu ver, görüm.

Arvad eşənlib harasındansa əzik pul çıxarın ona uzatdı.

-Bu nədir? - Zakir beləçdi narazılığını bildirdi.

-İki nəfərə iyrimi manat azdır. Heç olmasa otuz elə. Tez elə. İndi revizor gələcək. Uşağı da böyrünə elə uzat ki, başı adyalın altında olsun, revizorlar görməsin.

-Boğular axı... - Arvad etiraz elədi.

-Qolunu başının yuxarısından elə qoy ki, adyalın altına hava getsin, boğulmasın. Revizorlar gəlib gedəndən sonra çıxar.

-Bəs deyirdin, uşağa ayrıca yer verəcəksən?

-Yer oldu, vermədim! Revizorlar bir ucdan göndərilir. Görmürsən polkalarda iki-iki yatırlar?

-Onda mən özüm revizora deyəcəm.

-De. De, görüm sonra nə olacaq. Ana-bala hərənizə əlli manat cərimə yazacaq, qalacaxsan cıvıdıya-cıvıdıya.

Zakir beləçdi təzəcə gətmişdi ki, dediyi revizorlar gəldi. Adamları sayı-saya vaqonu o başa gözdilər, bu başa qayıtdılar, birdən üçüncü polkaya uzanan Umudu gördülər.

-Aha, tapdıq, beziblet burdaymış ki!

-Qalxıb üçüncü polkaya ki, görməyək.

-Tez elə, düş aşağı!

Elə bu an ləmə qarışdı bir-birinə, qışqır-bağır vaqonu götürdü başına. Danqadurunun səsinə bəş getdi, qulağı cingildədi...

...Umud bir də baxdı ki, heç nə yoxdu. "Bu nə

yuxuydu, mən gördüm?"

Darvazanın danğılı bir də gələndə gözlərini tam açdı və anladı ki, gördüyü yuxuymuş, çünki qatarda deyil, öz yatağında uzanıyıldı.

"Bu nə idi, yuxuydu, gerçey idi?" Artıq səhər idi, hava işıqlaşmışdı. Umud hamısını qarışdırmışdı. İndi xatırladı ki, o, yuxudan ayılındı gecə yar idi. Şirin xəyalları onun yaxın keçmişinə - döyüş yollarına, yaralanmasına, İranda müalicəsinə, ziyafət-vida məclisində aparıldı. Bəs nə vaxt yenidən yuxuya getmişdi, bundan xəbəri olmasaydı.

Yaxşı ki, yuxudan tez ayılmışdı, bir az da gec ayılısardı, yəqin ki, evlərinə gəldiyi günü görəcəkdi. Umud həmin günü xatırlamaq istəmədi, heç xatirindən çıxardıb unuda da bilmirdi.

Anaya qarşı, bəlkə də ən böyük amansızlıq - balasının qapıya müstər, şikəst, didzən aşağı ayaqları kəsili halda gətirilməsi, Umuda görə bələydi. Ölümlün çarəsi vardı, gözün yaş quruyanaqəd qalmaq, səs batana qədər ağı deyib vay-şeyənə qapmaq, bunun çarəsi. Bəs sikişliyin çarəsi nəydi? Umud elə heç fikirləşirdi, bunun cavabını tapa bilmirdi...

Həmin gün anası onu görəndə yüz ilin palid ağacı yerə yuxılantək tirtap torpağa döşəndi. Torpağı qucaqlayıb şivən qopardı. Onun ərşə qalxan ah-nələsi bir anın içində kəndi ayağa qaldırdı. Uşağandan böyüyə hamı Umudgün həyatına toplaşdı, heç atası oləndə bir belə adam yığılmamışdı.

-İlahi, mən sənə neyləmişdim ki, cəzamı belə ağır elədin?"

-Aləmlərin rəbbi, övlad acısını anaya necə qıydın?

-Axı sən adilsən, ədalətliyə, rəhimlilərin ən rəhimlisən...

Yox, yox... Umud bu səhnəyə dözə bilmirdi, bir daha o günü xatırlamaq istəmədi...

Dəmirin cırlısından hiss elədi ki, anası darvazanı açdı.

-Oğlum hanı?

Gələnlərdən hansısa anasının üstünə elə qışqırdı ki, Umud dik atıldı. Qalxıb yerinin içində oturdu, arxasını divara söykədi. Pəncərəyə pərdə asmamışdılar deyə həyəət apaydın görünürdü. Darvazanın ağzında iki, ya üç nəfər hərbi geyimli anası ilə ucadan danışırdılar. Danışılanları Umud eşidirdi.

-Umudu deyirsiniz?

-Sənin başqa oğlum da var?

-Yox, elə birçə oğlum var.

-Hardadı o?
 -Harda olacaq, evdə.
 -Arvad kimi qaçıb evdə gizlənb. Onun yoldaşları gecə-gündüz cərmənilərlə üzbəüz səngərdədirlər. Bir an belə gözələri qırpmadan vətəni qoruyurlar. Sənin oğlun isə fərarilik edib.
 Umud bunu eşidəndə dəli oldu, hirs vurdu başına, yumruğuyla divarı döydü.
 -Ay bala, bu nə danışıqdır? Mənim oğlum da cəbhədəydi, müharibədəydi. Oğlum orda can qoyub.
 -Nə vaxt gəlib oğlun?
 -Az qalır doqquz ay olsun.
 -Nə? Doqquz ay? - Hərbiçilərdəki siyahıya baxır. - Bu siyahını ki, bizə indi veriblər, burda bir ay əvvəl hərbi hissəni tərk etdiyi yazılıb. Zakir Hüseynov özü qol çəkib siyahıya.
 Zakirin adını eşitərk Umud havalandı: "O, özü məni yola salmadımı? Komandir ona dönə-dönə dedi ki, pravadnikliyinə salma, get sənədləri işlə! Axx, pravadnik, pravadnik!"
 -Hə, bəlkə də bir az çox olar. Oğlum özbaşına gəlməyib ki, üstümüzə hücum çəkirsiniz...
 -Kim icazə verib ona?
 -Kim icazə verəcək? Böyüyü, komandiri...
 -Biz onun arxasınca gəlmişik. De, öz xoşu ilə geyinsin, gəlsin düşsün qabağımıza, bizimlə gətməlidir. Yoxsa zorla aparacağıq...
 Arvadı qəhər boğdu.
 -O, gedə bilsəydi, heç evdə oturardı... - Özüni saxlaya bilmədi, hönkürdü, yaylığı ilə gözünün yaşını sildi, ağzını tutdu. - Keçin... Keçin içəri... Özü ilə danışın.
 -Düz deyərsən, çoxdan qaçıb rusetə gətməliydi... - Onlardan biri kinayəli-kinayəli dedi.
 Hərbi polisin zabiti əsgərin birinə astadan tapşırıq verdi:
 -Mən belə şeylər çox görmüşəm. Sən tez evin arxasına keç. Anası burda başımıza qatar, oğlu evin arxasından çıxıb qaçar.
 Evin giriş qapısına yaxınlaşanda Umud birtəhər dirsəklənib pəncərədən onlara baxırdı. Ev kürsülü idi deyə ikimartəbəli kimi görünürdü. Umudu görünən kimi hərbi polisin zabiti dilləndi:
 -Heç utanmırsan? Boyuna, buxununa bax bunun.
 -Danışığı bil, mən döyüşəndə sən kənddə, kəsəkdə burnunun suyunu axıdırırdın.
 -Uzun danışma, de görüm, sənə kim icazə verib?

-Mənə polkovnik Əliyev icazə verib.
 -Polkovnik Əliyev e... Onu çoxdan çıxarıblar.
 -Mayor Orduxanov şəxsən yola salıb.
 -Onu da Murova, ağ ayların yanına göndərirlər. - Nə fikirləşsə başını buladı. - Axı onları çoxdan dəyişiblər. Bu siyahını isə bizə bir aydı veriblər. Qaçanları yığa-yığa gəlib çıxmışdır.
 -Kim verib o siyahını sizə?
 -Zakir Hüseynov. Bir də sənə nə dəxli var kim verib. Düş gəl, bizimlə gəlməlisən.
 -Mən düşə bilmirəm.
 -Necə yəni düşə bilmirəm? Bəs ora necə çıxmısan?
 -Məni burda çıxarıblar. Dedim axı, mayor Orduxanov mənə iki nəfər qoşmuşdu. Getirib qoydular burda, çıxıb gətdilər.
 -Bu, deyəsən, bizimlə məzələnin e... - Hərbi polisin zabiti üzünü əsgərə tutdu. - Qalx yuxarı, onu düşür aşağı.
 Əsgər qaça-qaça evə girib Umudun otağına qaldı. Qaç-qaça da geri qayıtmadı bir oldu. Rəngi ağappaq ağarmışdı.
 -Nooldu? Niyə qayıtdın?
 -Komandir, özünü də qalxsanız yaxşıdır.
 Hərbi polisin zabiti də içəri keçdi. Umud pəncərədən yerə düşmüşdü, döşmənin üstündəydi. Zabit ona baxdı... baxdı, sonra diqqətlə siyahıya baxdı və asta səslə dedi:
 -Bizi bağışla... Bizi başa düş... Qəti tapşırıblar, hamını yığmalıyıq, kuru da, şikəsti də, lalı da, karı da... Qarabağ uğrunda elliklə hücum keçəyirik.
 Umudun anası gəldi.
 -Qoymaram oğlumu aparasınız...
 Hərbi geyimlilərdən səs çıxmadı.
 -Bəlkə kənd sovetindən arayış alıb verim..?
 -Yox, ana, getsəm yaxşıdır. Gəl, mənim əsgər paltarını geyindir. Deyəsən, müharibə hələ davam edəcək. Piyada deyiləm ki, tankçıyam. Təki məni qaldırıb tanka oturtsunlar. Atıcının ayağa ehtiyacı yoxdur, orda hər şey göz və əl ilədir.
 -Biz ömrə tabeyik. Bizdən olsa... özümüz hər şeyi gördük. Orda bizim sözü müəssisə inandıracaq.
 Hərbi geyimlilər dinməzəcə həyəyə düşdülər. Hərəsi bir siqaret yandırdı.
 Anası ağlaya-ağlaya Umudu geyindirdi.
 -Qorxma, ana, mənə bu vəziyyətdə tutub tirməyə basmayacaq ki! Uzaqbaşı tibb məntəqəsində yatırdacaq.